

BİBLİYOGRAFYA :

Tâceddin b. Zekeriyâ, *Mu'arrebü'r-Reşehât*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi-Ek, nr. 67, vr. 2^b; a.mlf., *Risâle fi'l-cevâb 'an ba'zî fi'l-iş-şüfiyye*, Süleymaniye Ktp., Âşir Efendi, nr. 157, vr. 2^a; a.mlf., *Risâle fi' usûli't-tarîkati'n-Nakşibendiyye*, Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 474, vr. 47^b-48^a; Sem'ânî, *el-Ensâb*, VIII, 367-368; İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât*, İstanbul, ts. (Fazilet Neşriyat), I, 257; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1967-1968; Muhibbî, *Hulâsatü'l-eşer*, I, 18-19, 346-347, 464-470; II, 283; III, 50-51; Harîrîzâde, *Tibyân*, I, vr. 196^b-202^a; M. Hâşim-i Kışmî, *Berekât: Zübdetü'l-Makâmât, İmam-ı Rabbani ve Yolundakiler* (trc. A. Faruk Meyan), İstanbul 1974, s. 51-57; Muhammad Sâdiq Dihlâwî, *The Kalimât al-Sâdiqin* (trc. Muhammad Saleem Akhtar), New Delhi 1990, s. 24-25; Abdülhay el-Hasenî, *Nûzhetü'l-havâtır*, Beyrut 1420/1999, V, 499, 507-508; Brockelmann, *GAL*, II, 552-553; *Suppl.*, II, 286-287, 618; *İzâhu'l-meknûn*, I, 356; II, 66, 664; *Hediyetü'l-'ârîfin*, I, 244; II, 280; S. de Laugier de Beaucueil, *Manuscripts d'Afghanistan*, Kahire 1964, s. 62; J. S. Trimmingham, *The Sufi Orders in Islam*, Oxford 1971, s. 93-95; S. A. Rizvi, *Muslim Revivalist Movements in Northern India*, New Delhi 1993, s. 198-199; Necdet Tosun, *Bahâeddin Nakşibend: Hayatı, Görüşleri, Tarikatı*, İstanbul 2002, s. 136, 206-208, 265-266, 393, 404; Abdullah Muhammed el-Habeşi, *Câmi'ü's-şürûh ve'l-havâşî*, Ebûzâbî 1425/2004, III, 1780-1781; *Mu'cemü'l-mah-tûâtü'l-mevcûde fi mektebâti İstânbül ve Ânâ-tûli* (haz. Ali Rıza Karabulut), [başki yeri ve tarihi yok], I, 359; Nesim Ahmed Ferîdî Emrûhî, "Tâced-dîn b. Zekeriyâ", *İDM*, VI, 18-21.

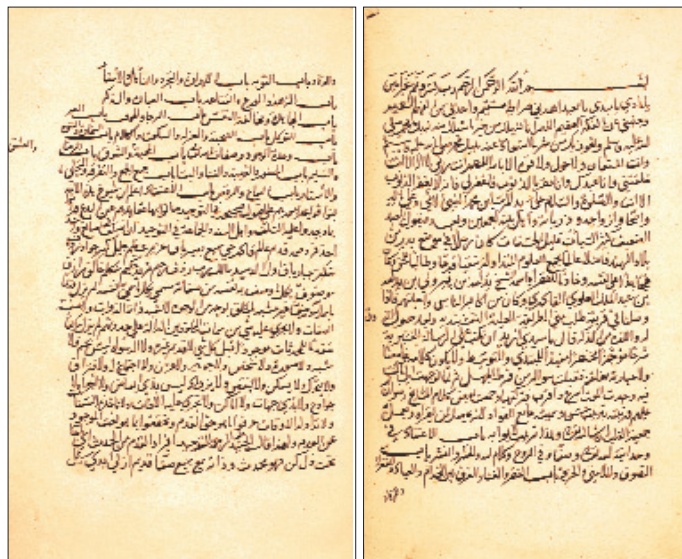

REŞAT ÖNGÖREN

ayrı silsileler meydana gelmiş, bunlardan Seyyid Mahmûd el-Hindî ile devam eden silsileden Abdülğanî en-Nablusî, Muhammed Abdülbâkî ile devam eden silsileden de Harîrîzâde hilâfet almıştır (*Tibyân*, I, vr. 200^b).

Eserleri. 1. Âdâbü'l-mürîdîn (Âdâbü'l-meşîha ve'l-mürîdîn) (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2448, vr. 38^b-70^a, Yazma Bağışlar, nr. 2931, vr. 10^b-52^b; İÜ Ktp., FY, nr. 870, vr. 101^b-130^a). **2. Hüc-cetü'l-mürîdîn (Risâle fi'l-cevâbi 'an ba'zî fi'l-iş-şüfiyye)**. Birçok zâhir ulemâsının bid'at kabul ettiği musâfaha, hırka, halvet gibi tasavvufî uygulamaların bid'at olmadığını ortaya koymak amacıyla kaleme alınmıştır (Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 367, vr. 86^b-106^b; Âşir Efendi, nr. 157, vr. 1^b-36^a). **3. Nefhatü'l-ilâhiyye fi tarîkati'n-Nakşibendiyye (Vâridâtü Şeyh Tâ-ciddîn b. Zekeriyâ)**. Müellif bu eserinde Nakşibendiyye silsilesini kaydettikten sonra tarikatın âdâb ve usulünü ele almıştır (Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, AY, nr. 971, vr. 182^a-190^a; Süleymaniye Ktp., Serez, nr. 3935, vr. 87^b-93^a). **Tâciyye** diye bilinen ve birçok nüshası bulunan eserin adı kütüphane kataloglarında ve bazı kaynaklarda *Nefhatü'l-ilâhiyye fi mev'izeti'n-nefsi'z-zekiyye, Silsiletü tarîki's-sâdeti'n-Nakşibendiyye, Risâle fi beyâni mu'tekadâtü's-sâdati'n-Nakşibendiyye, Risâle fi usûli't-tarîkati'n-Nakşibendiyye, Risâle fi âdâbi't-tarîkati'n-Nakşibendiyye* şeklinde kaydedilmiştir. Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki bir nüshasının ka-pağında (Serez, nr. 1530, vr. 158^a-167^a) "ese-rin Ahmed b. Allân tarafından yapılan ter-cümesi" şeklinde yer alan kayıt doğru de-ğildir. Eseri Abdülğanî b. İsmâil en-Nab-

lusî *Miftâhu'l-ma'îyye fi tarîki'n-Nakşibendiyye* adıyla şerhetmiş, bu şerh Osman Bahrî b. Muhammed Emîn tarafın-dan Türkçe'ye tercüme edilmiştir (İstan-bul 1289). **4. Câmi'ü'l-fu'âd**. Bazı kaynak-larda yanlışlıkla *Câmi'ü'l-fevâ'id* diye kay-dedilen eserde vera', tevekkül, mücâhede, muhabbet, fakr, zühd, rızâ, vahdet-i vü-cûd, cem', tefrika, semâ, raks, hırka, soh-bet, uzlet gibi konular ele alınmıştır (Sü-leymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 367/1; İÜ Ktp., AY, nr. 5490). Müellif eserin başında, kendisine gelen bir talep üzerine önce Ku-şeyrî'nin *er-Risâle*'sini şerh etmeye niyet-lendiğini, ancak ömrünün yetmeyeceği-ni düşünerek bundan vazgeçip *Câmi'ü'l-fu'âd*'ı yazdığını söyler. Bazı kayıtlarda mü-ellife nisbet edilen *Fevâ'idü'l-Kuşeyrî* de bu eser olmalıdır. Tâceddin b. Zekeriyâ ayrıca Abdurrahman-ı Câmî'nin *Nefehâtü'l-üns'ü* ile (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1967-1968; Dârü'l-kütübü'l-Mısrıyye, nr. 9795) Fahred-din Ali Safî'nin *Reşehât-ı 'Aynü'l-hayât*'ı-nı Farsça'dan Arapça'ya (*Ta'ribü'r-Reşehât/Mu'arrebü'r-Reşehât*) çevirmiştir (Süley-maniye Ktp., Murad Buhârî, nr. 170, Hâlet Efendi-Ek, nr. 67; Nuruosmaniye Ktp., nr. 2344). Bunların dışında bazı kasidelerinin toplandığı *Risâle fi'l-kaşâ'id* adlı bir eseri (Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 367, vr. 107^a-113^a), velâyet hakkında küçük bir risâlesi (Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, AY, nr. 971, vr. 190^b-192^a) ve *Tuhtetü'l-mülûk fi ma'rifeti men enşafe bi's-sülûk, Risâle fi beyâni sülûkü'l-Kübreviyye, eş-Sı-râtü'l-mustaķim, Esrârü'l-ibâde, Risâle der Bâb-ı Envâ'i Tıb* adlı başka eser-leri vardır. Onun yemek pişirme ve ağaç dikme usulleriyle ilgili eserler de kaleme aldığı belirtilmektedir.

Tâceddin b. Zekeriyâ'nın *Câmi'ü'l-fu'âd* adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 367/1)

TÂCEDDİNOĞULLARI

XIV. yüzyılın ikinci yarısında Niksar-Kelkit yöresinde kurulan hânedan ve beylik.

Beyliğin ve hânedanın kurucusu Tâced-din Bey'in Selçuklu soyuna mensup bulundu-ğu ileri sürülmüştür. Babasının Emîr Doğanşah (Doğançık Bey) adlı bir Türkmen beyi olduğu, onun İlhanlı hâkimiyetinin çö-küşünden sonra müstakil hareket etmeye başladığı, Emîr Eretna'ya karşı çıkarak Amasya'yı ele geçirdiği, 1341'de buradan çıkarılınca Niksar yöresine çekildiği ve 747 (1346) veya 749 (1348) yılında ölümünün ardından yerine oğlu Tâceddin Bey'in geç-tiği belirtilir. Onun faaliyet alanının Canik (Samsun-Ordu) kesimi oluşu bu bölgede yo-ğunlaşan Çepni boylarıyla ilişkisinin bulun-duğuna işaret eder. Canikli (Canîfî) diye de anılan Tâceddin Bey'in merkezi Niksar olup sınırları bazan Kelkit, Amasya, Samsun, Ordu, Giresun ve Trabzon'a kadar genişle-miştir. Tâceddin Bey önceleri Amasya Emî-ri Hacı Şadgeldî'ye tâbi idi, ayrıca Eretna-oğulları'na vergi veriyordu. Bölgede Kadı

Burhâneddin'in gücünü arttırması Tâceddin Bey'i de etkiledi. 1379 ilkbaharında Niksar'a saldıran Kadı Burhâneddin ile Eretna Beyi Alâeddin Ali'nin kuvvetlerini bozan Tâceddin Bey, Eretna Devleti'ne vergi vermeyi kesti; 781'den (1379) itibaren de bağımsız hareket etmeye başladı. Topraklarına düzenlenen ikinci Eretna seferini de komşusu Hacı Şadgeldi'nin yardımıyla püskürttü. Fakat Kadı Burhâneddin'e karşı Hacı Şadgeldi ile birlikte Tokat'ın Dânişmendiye köyü yakınında yaptığı savaşı kaybetti (783/1381). Kadı Burhâneddin'in aynı yıl Eretna Devleti'ne son vermesi üzerine ona karşı Tokat Emîri Seyyidi Hüsâm ile birleşti ve Akşehir'e (Erzincan) saldırarak burayı yağmaladı. Bu olaylar sırasında Trabzon Komnenosları onunla yakınlaşma çabası içine girdi. III. Alexios kızı Eudokia'yı, Trabzon kroniklerinde Dschinatines veya Tatziatin adıyla geçen Tâceddin Bey ile evlendirdi. Kızını çeyiziyle birlikte götürülen III. Alexios, Oeonon'a (Ünye) giderek Tâceddin Bey ile görüştü (8 Ekim 1379). Tâceddin Bey, Eudokia'yı aldıktan sonra hâkimiyet bölgesi Limnia'ya (Terme / Çarşamba yöresi) döndü. Bu durum onun bölgenin güçlü emirlerinden olduğunu gösterir.

Kadı Burhâneddin'in komşu beyleri cezalandırmak için asker yollaması ve aşiret reislerini kendi safına almaya çalışmasıyla durumun kötüleştiğini gören Tâceddin Bey ona dostluk teklif ettiyse de olumlu cevap alamadı. Kadı Burhâneddin'in Turhal'ı sıkıştırması üzerine tehlikenin kendisine yaklaştığını anladı ve Dânişmendiye köyünün ileri gelenlerinden Şeyh Nusret'i elçi olarak gönderip Emîr Ahmed'e karşı giriştiği harekâti durdurması için ricada bulundu ve Turhal'da yaptırdığı kaleyi yıktırmasını istedi. Ancak bu teklifi de kabul görmedi. Aksine Kadı Burhâneddin 5000 kişilik bir orduyla Tâceddin Bey'in topraklarına yürüyünce Tâceddin Bey, Emîr Ahmed'den yardım talep etti. İki müttefik 7000 kişilik kuvvetleriyle karşı harekâta geçti. 1386 baharında yapılan savaş Kadı Burhâneddin'in zaferiyle sonuçlandı, Tâceddin Bey ve Emîr Ahmed canlarını zor kurtardılar. Tâceddin Bey bu defa Kadı Burhâneddin'e Şeyh Nusret'in oğlunu yolladı; Kadı Burhâneddin de bir daha Emîr Ahmed'le iş birliği yapmaması şartıyla anlaşabileceğini söyledi. Bunun üzerine Tâceddin Bey, Kadı Burhâneddin'in yanına giderek itaatini bildirdi. Ardından Sunisa'ya kaçtı ve Emîr Ahmed ile buluşup ona karşı yeni tedbirler almaya çalıştı. Bunu duyan Kadı Burhâneddin, Tâceddin Bey'in

topraklarına girdi ve Tâceddin'in oğlu Alparslan'ın koruduğu Niksar'ı kuşattı. Yapılan çarpışmalarda Alparslan'ın kuvvetleri yenildi, Niksar yağmalandı. Kadı Burhâneddin aleyhine topraklarını genişletemeyeceğini anlayan Tâceddin Bey, Hacı Emîr İbrâhim ile oğlu Süleyman Bey arasındaki çekişmeden faydalanmak amacıyla o tarafa yöneldi. Hacı Emîr İbrâhim, ağır bir hastalığa yakalanınca beyliğin ileri gelenlerinin önünde idareyi oğlu Süleyman'a devrettiğini ve iyileşse bile beyliğin başına dönmeyeceğini açıkladı. Ancak sağlığı düzeline oğlu Süleyman ile aralarında mücadele başladı. Tâceddin Bey bunun üzerine Süleyman Bey'in idaresindeki Ordu ve Ünye taraflarına giderek 12.000 kişilik bir kuvvetle Ordu'ya yürüdüyse de Süleyman Bey ile yaptığı savaşta bozguna uğradı ve 3000 adamıyla birlikte hayatını kaybetti (24 Ekim 1386). Tâceddin Bey'in ölümünün ardından Niksar Kadı Burhâneddin'e teslim oldu. Tâceddin Bey'e ait İskefsir'i de (Reşadiye) ele geçiren Kadı Burhâneddin şehri kendisine bağlılığını bildiren Süleyman Bey'e iktâ etti.

Tâceddin Bey'in oğulları Mahmud Çelebi ve Süleyman Bey, Kadı Burhâneddin'e elçi yollayıp önceki faaliyetleri dolayısıyla affedilmelerini, para ve asker gönderme karşılığında memleketlerinde bağımsız kalmalarına izin verilmesini istediler. Kadı Burhâneddin, bu isteği kabul ederek Tâceddin Bey'in hâkimiyet bölgesini Mahmud Çelebi'ye verdiğine dair ferman hazırlattı. Ayrıca Hacı Emîr oğlu Süleyman Bey'e Tâceddinoğulları'nın topraklarına saldırmasını bildirdi. Mahmud Çelebi güçlü komşuları arasında dengeli bir siyaset izlemeye çalıştı. Ancak her fırsatta Kadı Burhâneddin aleyhine diğer beylerle ittifak yapmaktan da geri durmadı. Nitekim Kastamonu Emîri II. Süleyman ile birleşti, bu birliğe katılmaları için Emîr Ahmed'e, Taşanoğlu'na, Bafra emirine mektuplar gönderdi ve Candaroğlu II. Süleyman'a itaat etmelerini istedi. Fakat Yıldırım Bayezid'in Candarlı Beyliği üzerine yürümesi ve beyliğin topraklarını ele geçirmesi (794/1392), Kastamonu, Küre, Osmancık ve Samsun'u zaptetmesi karşısında müttefikleri Amasya Emîri Ahmed, Taşanoğlu ve kendi kardeşi Kılıcarşan ile birlikte Yıldırım Bayezid'in yanına gidip Osmanlı Devleti'ne bağlılık bildirdiler. Mahmud Çelebi, Yıldırım Bayezid Bursa'ya dönünce tekrar kardeşleriyle beraber Kadı Burhâneddin'e meyletmek zorunda kaldı, fakat asker meselesi yüzünden araları bozuldu. Kadı Burhâneddin, 1393 baharında Osmanlı tarafta-

rı siyaset güden Tâceddinoğlu Mahmud'un idaresindeki Fenâriye'yi işgal ederek buraya bir kale yaptırdı. Tâceddinoğlu Mahmud, Alparslan ve Kılıcarşan kardeşler Yıldırım Bayezid'den yardım istedi. Kadı Burhâneddin de stratejik bakımdan önemli olan Amasya'yı almak için şehri ikinci defa kuşattı. Bu haberi alan Yıldırım Bayezid Merzifon'a geldi. Kadı Burhâneddin önce Turhal'a, oradan Tokat yoluyla Sivas'a döndü.

Kadı Burhâneddin 796 (1394) kışında Tâceddinoğulları, Taşanoğulları ve Bafra emirlerini kendisine itaate zorlarken Timur'un Erzincan önlerine geldiğini öğrenince Sivas'a çekilip tahkimata başladı. Timur Anadolu'ya girdiğinde Kadı Burhâneddin ve düşmanları hakkında aldığı istihbarata göre Tâceddinoğlu Mahmud'un kuvvetleri 6000'e ulaşıyordu. Timur'un Anadolu'dan ayrılmasından sonra Kadı Burhâneddin, Tâceddinoğulları ile anlaşma zemini aradı. Bu sırada Tâceddinoğlu Alparslan, ağabeyi Mahmud Çelebi'ye isyan edip babalarından kalan toprağın ikiye bölünmesine sebep oldu. Alparslan kuvvetleriyle Niksar'ın bir kısmını ve Yenişehir'i ele geçiren Mahmud Çelebi diğer kardeşleri Kılıcarşan ve Süleyman'ı yanına alarak onun üzerine yürüdü. Bunun üzerine Alparslan, Kadı Burhâneddin'in yardımına başvurdu. Kadı Burhâneddin de Alparslan'a yardım bahanesiyle Niksar bölgesine girdi. Niksar yakınlarında konaklayan Kadı Burhâneddin'in huzuruna çıkan Alparslan onu metbû tanıdı. Fakat ardından Develi hâkimi Feridun Bey ile ortak hareket etti ve Kadı Burhâneddin'e suikast düzenlemeye çalışan Feridun Bey ile birlikte yakalandı. Kadı Burhâneddin, yanında götürdüğü Alparslan'ı Yenişehir Kalesi halkının teslim olmasını üzerine kendi eliyle öldürdü (1394). Alparslan'ın Hüsâmeddin Hasan ve Hüsâmeddin Mehmed Yavuz adlı iki oğlu Niksar'ın kuzeyine çekilerek Çarşamba, Terme ve Samsun yöresinin güneyinde hâkimiyetlerini sürdürdüler. Kadı Burhâneddin ise teslim olmayan Yenişehir Kalesi'nin yanına bir kale yaptırarak bir miktar askerini buraya yerleştirdi. Bu gelişmelerden rahatsız olan Tâceddinoğlu Mahmud, onun bölgeden çekildiğini duyunca yeni yapılan kaledeki askerlerin bölgeyi yağmalamasını engellemek için saldırıya geçtiyse de başarılı olamadı ve Kadı Burhâneddin'in kuvvetlerine karşı bir nevi çete harekâti yapmaya başladı.

Rumeli'de güvenliği sağlayan Yıldırım Bayezid 800 (1398) yılı baharında yeniden Canik bölgesine gelince Tâceddinoğlu Mah-

mud, Hacı Emîroğlu Süleyman ve Taşanoğulları onu metbû tanıdılar. Aynı yılın yazında Kadı Burhâneddin, Akkoyunlu Karayülük Osman tarafından Karabel (Zara'nın batısı) mevkiinde öldürülünce toprakları Osmanlı Devleti'ne katıldı. Bu sırada Osmanlı Devleti'nin hizmetine giren Tâceddinoğlu Mahmud'un toprakları da Osmanlı sınırlarına dahil oldu. Tâceddinoğlu Mahmud'un 804 Zilhiccesinde (Temmuz 1402) yapılan Ankara Savaşı'nda Timur ordusuna karşı çarpışmış olması muhtemeldir. Savaşta yenilen Osmanlı Devleti'nin Fetret dönemindeki şehzadelerin kavgaları sırasında Tâceddinoğlu Mahmud, kardeşlerini bertaraf ederek tahta oturan Çelebi Mehmed'in saflarında yer almış olmalıdır. Zira Çelebi Mehmed'in ölümünün ardından onun on üç yaşındaki oğlu ve Hamîd-ili sancak beyi Şehzade Mustafa'nın yanında bulundu. Şehzade Mustafa, ağabeyi II. Murad'ın tahta çıkması üzerine hayatından endişe edip Karamanoğlu'nun yanına kaçtı. Karamanoğlu ve Germiyanoglu'nun gönderdiği askerlerle güçlenen Şehzade Mustafa İlası Şarabdâr İlyas'ın tahriklerine kapılarak Bursa'ya yürüdüğünde Tâceddinoğlu Mahmud onun veziri ve kumandanı durumundaydı. II. Murad'a karşı başarısız olup İznik'e çekilen Şehzade Mustafa'nın yanında savaştı; İznik kuşatması sırasında şehzadeyi şehirden kaçırmaya çalıştı. Mücadele esnasında Osmanlı birliklerinin başındaki Mihaloğlu Mehmed Bey ile çatıştı ve onun ölümüne yol açtı. Şehzade Mustafa'nın yakalanması üzerine o da esir düştü ve Mihaloğlu'nun yakınları tarafından öldürüldü (826/1423).

Öte yandan 1402'den sonra Timur'un himayesinde eski hâkimiyet bölgesinde hüküm sürmeye devam eden Alparslanoglu Hüsâmeddin Hasan Bey'den bazı Osmanlı tarihçileri Hüseyin Bey diye söz eder. Ancak Samsun vakfiye defterindeki iki vakfiyeye dayanarak onun Alparslan'ın oğlu Hasan Bey olduğu ve Çarşamba'da adına 827 (1424) tarihli bir cami vakfiyesi bulunduğu kaydedilmiştir. Yine 827 tarihli Yavuz Evliya vakfiyesinde Alparslan Bey oğlu Mehmed Yavuz Bey'in adına rastlanır. Bunlardan Hasan Bey, tekrar Kastamonu'ya sahip olan Candaroğlu İsfendiyar Bey'le anlaşmış müslüman Samsun'u elinde tutan Kubadoğlu Cüneyd'i ortadan kaldıracak Çarşamba taraflarını zaptedince Çelebi Mehmed, Biçeroğlu Hamza Bey'i yolayıp "gâvur" Samsun'u fethettirdi, kendisi de gelip müslüman Samsun'u ele geçirdi. Hasan Bey ve kardeşi Mehmed Yavuz'a dokunulmadı. Onlar da eski yerlerin-

de hâkimiyetlerini sürdürdüler. Tâceddinoğulları Beyliği'nin bu durumu II. Murad dönemine kadar devam etti. II. Murad'ın Amasya beylerbeyi yaptığı Yörgüç Paşa, Canik bölgesinde Osmanlı idaresini tesis etmek için harekete geçerek Hasan Bey'i bir düğün ziyafetine davet etti. Bunun bir tuzak olduğunu anlayan Hasan Bey davete gitmeyip padişaha bağlılığını bildirdi ve istenilen yerleri teslim etmeğine dair haber gönderdi. Ardından ailesiyle birlikte Yörgüç Paşa'nın huzuruna çıktı. Yörgüç Paşa, Hasan Bey'i zincire vurdu ve Bursa'ya yollarken ailesini Amasya'da alıyordu. Hasan Bey Bursa'da hapsedildikten bir süre sonra kaçtı; ancak topraklarını ele geçiremeyeceğini anlayınca bizzat II. Murad'ın huzuruna çıktı ve bağışlanmasını istedi. II. Murad da ona Rumeli'de bir sancağı timar olarak verdi (1427). Hasan Bey'e Rumeli'de verilen sancağın bazı kaynaklarda Gümölcine, bazılarında Çirmen olabileceği belirtilmiştir. Ayrıca kaynak gösterilmeden Tâceddinoğlu Alparslan'ın diğer oğlu Hüsâmeddin Mehmed Yavuz'un Hasan Bey'den önce öldüğü kaydedilmiştir. Fakat bazı araştırmalarda onun Trabzon'a saldıran Şeyh Cüneyd'e destek verdiği zikredilir. Canik ve Niksar bölgesi valisi olan Şeyh Cüneyd ile birlikte Trabzon'a yürümüş, fakat bu sefer başarısızlıkla sonuçlanmıştır (860/1456). Bundan sonra kaynaklarda Mehmed Bey ve Tâceddinoğulları'yla ilgili herhangi bir kayda rastlanmamaktadır. Tâceddinoğulları'nın Niksar, Çarşamba, Terme ve Ünye dolaylarında bazı imar faaliyetlerinde buldukları bilinmektedir. Çarşamba'da ahşap mimarinin ilginç örneklerinden biri olan Ordu köyü camisi Hasan Bey tarafından yaptırılmıştır (827/1424).

BİBLİYOGRAFYA :

Esterâbâdî, *Bezme ü Rezm* (nşr. Kilisli Mualim Rifat), İstanbul 1928, tür.yer.; Neşri, *Cihannümâ* (Unat), II, 541, 570-571, 600-602; *Amasya Tarihi*, III, 202; *Düvel-i İslâmiyye*, s. 319; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 153-154, 163; a.mlf., *Osmanlı Tarihi*, I, 393, 406; a.mlf., *Kitâbelere*, İstanbul 1345/1927, I, 27; Kâzım Dilcimen, *Canik Beyleri*, Samsun 1940, s. 32-44, 48; W. Hinz, *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd* (trc. Tefik Bıyıklıoğlu), Ankara 1948, s. 20; Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, Ankara 1958, s. 167; Yaşar Yücel, *Kadı Burhâneddin Ahmed ve Devleti: 1344-1398*, Ankara 1970, s. 38, 57, 64, 81, 83-85, 90-91, 115-118, 121-122, 136; a.mlf., *Çobanoğulları Candaroğulları Beylikleri*, Ankara 1980, s. 82-83; Erdoğan Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul 1985, s. 319-320; İbrahim Tellioglu, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz'de Türkler*, Trabzon 2004, s. 154-162; M. Sami Bayraktar, "Samsun-Çarşamba'da Tâceddinoğulları ve Os-

manlı Dönemine Ait İki Ahşap Eser: Ordu ve Porsuk Köyü Camileri", *Geçmişten Geleceğe Samsun* (haz. Cevdet Yılmaz), Samsun 2007, II, 529-537; Mevlüd Oğuz, "Tâceddinoğulları", *DTCFD*, VI/5 (1948), s. 474-486; Faruk Sümer, "Osmanlı Devri'nde Anadolu'da Yaşayan Bazı Üç-Oklu Oğuz Boyları'na Mensup Teşekküller", *İFM*, XI/1-4 (1949), s. 452.

SAİT KOFOĞLU

TACİKİSTAN

Orta Asya'da bir ülke.

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

II. TARİH

III. KÜLTÜR ve MEDENİYET

Kuzeyinde Kırgızistan, doğusunda Çin (Doğu Türkistan), güneyinde Afganistan ve batısında Özbekistan'ın yer aldığı ülkenin resmî adı Tacikistan Cumhuriyeti, resmî dili Tacikçe olup yüzölçümü 143.100 km², nüfusu 7.349.000 (2009), başşehri Duşanbe (679.400), diğer önemli şehirleri Hucend (Leninâbâd, 155.900), Kulyab (93.900) ve Kurgantepe / Gürgentepe'dir (71.000).

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

Tacikistan, yüzölçümünün yarısından fazlası 3000 metrenin üzerinde olan yüksek dağ sıralarının geniş yer kapladığı bir ülkedir. Arazi yer şekilleri bakımından farklı bölgelere ayrılır. Kuzeyde Siriderya'nın (Seyhun) taşıdığı alüvyonlarla kaplı Fergana vadisinin bir bölümü yer almakta ve en verimli tarım alanını oluşturmaktadır. Orta kesimde, Kırgızistan sınırı boyunca Pamir dağlarının batı ve güney uzantılarıyla Pamir dağ sisteminin zirveleri sıralanır. Doğudaki dağlık Bedaşan (Badakşan) bölgesinde yükselti 5000 metreyi geçer. Ülkenin ve eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin en yüksek noktasını teşkil eden İsmail Sâmânî / Somoni zirvesiyle (eski adı Komünizm, 7495 m.) 77 km. uzunluğundaki Fedçenko buzulu da buradadır. Batıya doğru yükseltinin nisbeten azaldığı Tacikistan'da büyük bölümü aktif fay hatları üzerinde bulunmasından dolayı sık sık şiddetli depremler olur.

Sert karasal iklimin hüküm sürdüğü Tacikistan'da sıcaklık ve yağış miktarı yükseltiyeye bağlı olarak değişir. Fergana vadisindeki Hucend'de temmuz ayı ortalaması 27 C°'ye ulaşır. Kışlar dağlık alanlarda çok şiddetli geçer. Bedaşan bölgesinde Murgab vadisinde bulunan Murgab'da ocak ayı ortalaması eksi 20 C° civarındadır. 400 mm. dolayında olan yıllık yağışın % 75'inden fazlası ilkbahar ve kış aylarında düşer; yazlar ise kurak geçer. Yaz ve sonba-